

LBRIS

We know
books

C o l e c ț i a

Memoriile
BASARABIEI

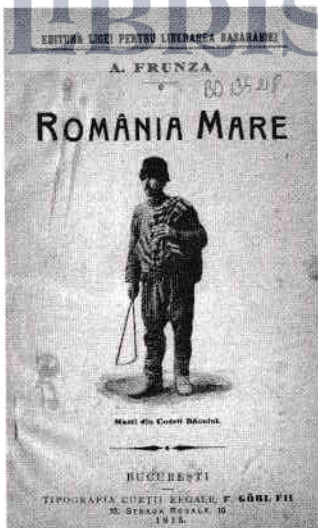
Axinte Frunză

România Mare **și alte scrieri**

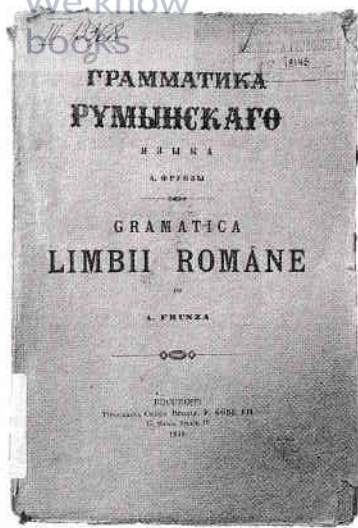
Publicistică. Proze

Text ales și îngrijit, studiu introductiv
de Mihai PAPUC și Eugen-Tudor SCLIFOS

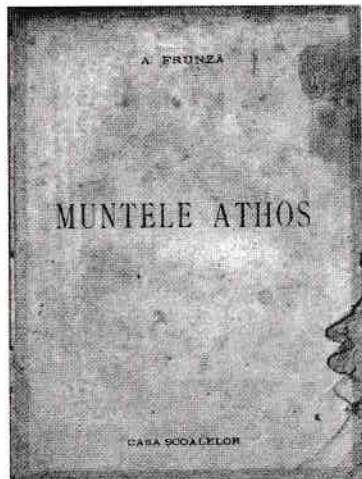
Știința

Coperta broșurii-manifest „România Mare”, elaborată de A. Frunză în cadrul „Ligii pentru Liberarea Basarabiei” și publicată în 1915

Coperta lucrării „Gramatica limbii române”, publicată de A. Frunză în 1918 (text paralel rus-român)

Coperta memorialului de călătorie „Muntele Athos” de A. Frunză, publicat postum în 1943 la Editura „Casa Școalelor” din București

Coperta ediției a doua a memorialului de călătorie, publicată în 2001 de Editura „Anastasia” din București cu un nou titlu, „Un modern la Athos”, cu o prefață a academicianului Virgil Cândea

CUPRINS

<i>Axinte Frunză – o figură a Iașiului de altădată</i> (Mihai Papuc, Tudor-Eugen Scrifos).....	5
<i>Notă asupra ediției</i> (M. P., T.-E. S.).....	26

PUBLICISTICĂ

DIN VOLUME

România Mare (1915)	30
I. Idealul național	31
II. Un noroc	33
III. Un „dar”	35
IV. „Pentru popor”	39
V. „Frații”	42
VI. „Boierii”	52
VII. Poporul	62
VIII. Situația	78
IX. Germanofilism și rusofilism	84
X. Efectele rusofilismului	88
XI. Pe cine să preferim?	94
XII. Concluzia	103
Muntele Athos (1943)	107
Capitolul I	
Sosirea, 22 iunie 1909	107
Capitolul II	
Un istoric pe scurt	122
Capitolul III	
Opera mântuirii	137

Capitolul IV	
Muntele Athos. Dificultăți	146
Meleaguri dificile	146
Comitajii și simpli tâlhari	148
Moravuri mănăstirești	149
„Singur, printre stânci și coclauri, pe jos!...”	151
Spaima călugărilor	152
Capitolul V	
O minune	153
Cu barca	157
În așteptare	158
Pe lângă stânci	160
Portulețul Lavrei	161
Caiciul athonit	162
Singur, cu valurile și cu clopotul de la Sfântul Andrei...	163
Plecarea	164
Capitolul VI	
Prin coclaurile Athonului [I]	165
La părintele Serafim	165
Capitolul VII	
Prin coclaurile Athonului [II]	171
Popa Averchie	171
Capitolul VIII	
Prin stâncile și mărăcinișurile Athonului	176
Capitolul IX	
De vorbă cu părintele Pantelimon cel Roșu	185
Capitolul X	
Pe „Afton”	192
Capitolul XI	
La Hagi Gheorghe	201
Capitolul XII	
La voia întâmplării	206
Destăinuirea	211
Capitolul XIII	
Spre Prodrom	213

Capitolul XIV	
O sărbătoare românească	219
Serviciul Divin	223
Capitolul XV	
La Lavră	231
Capitolul XVI	
După opt zile de „închinare”	239
Capitolul XVII	
Un oraș călugăresc	246
Capitolul XVIII	
Încurcături și aventuri	252
Capitolul XIX	
Între „Copiii Maicii Domnului”	257
Ospățul	264
Capitolul XX	
Despre Sfântul Pantelimon	273
Capitolul XXI	
În cetatea Sfântului Pantelimon	278
Capitolul XXII	
O noapte neuitată	286
Capitolul XXIII	
Din nou la Careia	295
Adio	298

DIN PERIODICE

Centenarul răpirii Basarabiei	302
Libertatea presei și democrația română	309
Note pe marginea unei hărți	349

PROZE (schițe, nuvele, povestiri)

În pădure	360
La prihod	364
Un primar cu noroc	370
La biserica mocănească	376
Vasile Tochilă	385

UBRIS We know books	
Prin fund	392
Popa Talmud	404
În munte	408
O călătorie	415
Gavril	421
Cuicul de la Budachi	428
În vacanță	432
La bradul „De-nu-plouă”	437
Moartea lui Caizer	443
Viață fericită	457
Băi de soare	467
Dumping	471
Sabie, ori coasă	478
În diligență	485
Cu armata nu te joci!.....	505
Dezlegări	516
În sfori	525
NOTE BIBLIOGRAFICE	538
ICONOGRAFIE	541

**ÎN COLECȚIA
PAGINI DESPRE BASARABIA
AU APĂRUT:**

- Petre Cazacu. Moldova dintre Prut și Nistru. 1912–1918 (1992)
 Ștefan Ciobanu. Basarabia: Populația. Istoria. Cultura (1992, 2018)
 Gala Galaction. Zile basarabene (1993)
 Paul Vatamanu. Figuri sorocene (1993)
 Paul Mihail. Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia (1993)
 Aurel Karezki, Adrian Pricop. Lacrima Basarabiei (1993)
 Basarab. Scrisori din Basarabia. Ediție în 2 volume (1996, 2001)
 Elena Postică. Rezistența antisovietică în Basarabia. 1944–1950 (1997)
 Dumitru Crihan. Invitație în iad (1998)
 Dimitrie Bogos. La răspântie. Moldova de la Nistru. 1917–1918 (1998)
 Nicolae Iorga. Neamul românesc în Basarabia (2015, 2021)
 Gheorghe Bezviconi. Profiluri basarabene. Ediție în 2 volume (2017, 2021)
 Basarabia în presa anului 1918: Interviuri și anchete (2018)
 Paul Mihail. Reconstituiri. Jurnal. Corespondență (2018)
 Basarabia în Parlamentul Marghiloman (2018, 2021)
 Ioan Pelivan. Corespondență. Memorii (2019)
 Mihai Eminescu. Mărgăritarul prețios al țării, Basarabia (2019)
 Romulus Cioflec. Pe urmele Basarabiei (2019, 2021)
 Petre V. Cazacu. Moldova dintre Prut și Nistru. 1918–1928. Zece ani de la Unire (2019)
 Ștefan Ciobanu. Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă (2020)
 Paul Gore. „Plebiscitul în Basarabia” și alte scrieri (2020)

DIN VOLUME

România Mare (1915)

[broșură-manifest]

Către Dl Z. Arbore

Iubite Prietene,

Cred că sunt deja vreo 40 de ani, dacă nu și mai bine, de când te războiești întruna, în contra țarismului și pentru biata noastră Basarabie, crezând poate nu o dată că la rusofobia, de care părea atât de cuprinsă societatea noastră până ieri, vei fi contribuit și D-ta cu ceva... Ce greșală, ce dezamăgire amară!... Să crezi că această „rusofobie” putea să fie ceva statornic, real! Să crezi că la această rusofobie e destul să contribui cu lumina, cu rațiunea!...

Nu-i bine, nu-i frumos când se laudă cineva, o recunosc, dar de data asta am să mă laud și eu! În multe prostii am crezut în viața mea, dar în rusofobia românească... nu, m-a păzit D-zeu!.. Ba, cu cât a fost mai bogat vocabularul clișeului de înjurături la adresa „amicei” de azi, cu atât am crezut mai puțin.

Îmi scrii azi să „contribui” și eu, să încerc și eu a arunca o „scân-teie de lumină” asupra întunericului, care se lasă din ce în ce peste țara noastră, „să căutăm a lumina” judecata răătăcită etc., etc.

Lumină acolo unde nu mai sunt ochi! Judecată acolo unde n-a mai rămas decât stomacul!...

Îți trimit manuscrisul și te las să faci cu el ce vrei. Am convingerea că de frigurile sinuciderii nu se vindecă așa de ușor nici țările, cum nu se vindecă nici indivizii.

Încât...

Cred că-ți aduci aminte de proverbul rusesc: „În companie, cu plăcere, s-a spânzurat și jidanul”.

Încât, odată cu Țara ne-am spânzura și noi cu D-ta, dacă nu cu „plăcere”, dar cel puțin în toată liniștea, căci altceva mai bun de făcut, desigur, n-o să găsim.

Sau poate că... tot a mai rămas un D-zeu și pentru români... Da, negreșit... „Fără credință nu-i mântuire...” și cu cât mai întunecoase par căile acestei dumnezeiri, cu atât trebuie să credem mai mult.

Da, nu noi suntem, nici cei dintâi, nici cei din urmă, care în momentul suprem am crezut...

Îți mărturisesc că eu, cel puțin, cred, cred într-un D-zeu ale cărui căi sunt în adevăr întunecoase, dar care curând-curând se vor lumina, cum s-au mai luminat de altfel... Iar numele acelui D-zeu... nu te aștepta nici la Iehova, nici Sabaoth. Acest D-zeu nu-i așa de departe și se numește Hindenburg! El ne va salva în curând și de alianța cu Sf. Rusie, el ne va reda, dacă o vom voi, și sârmana noastră Basarabie.

Cu această credință te salut, dorindu-ți cele bune.

A. F.

I. Idealul național

*Adversus hostem
aeterna autoritas...*

Se înțelege, idealurile, aspirațiunile, visurile, susceptibilitățile naționale etc. sunt generale în ziua de azi, și toate sfărâmăturile neamurilor, câte prin vitregia vremurilor s-au văzut stinghere pe această lume, simt azi o simpatie deosebită, o putere de atracțiune aproape irezistibilă, fiecare către sâmburele de unde se trage. Mai ales însă de când cu războiul european, atracțiunea aceasta devine în adevăr generală, aproape irezistibilă și se observă chiar pe unde ne-am aștepta mai puțin, pe unde mai că n-ar mai părea deloc de dorit, amenințând într-o vreme să desființeze și puținele *conglomerate etnice*, la a căror formare n-a prezidat decât *respectul reciproc etnic* cel mai larg, decât buna înțelegere și dorința cea mai aprinsă a *libertății comune*... N-am garanta despre cele ce se vor fi petrecând azi în Statele Unite sau în alte părți din America, unde, de altfel,

și din cauza depărtării, și din alte cauze, multe ni se par ciudate; dar despre Șvițera ne putem informa oricând. Și reiese ceva aproape de necrezut, aproape revoltător, dar explicabil... Adevărul e că populația Șvițerei a fost, și mai ales până pe la 1 septembrie, într-o stare de enervare pe care noi n-am fi putut-o bănuși, că fiecare naționalitate din această țară trăia (și trăiește poate încă) cu speranțele și suferințele surorii sale de peste frontieră, și că adevărate uri izbucneau din când în când între concetățenii care au uimit lumea prin solidaritatea și disciplina lor de stat. Adevărul e că populația germană era acuzată, și cu drept cuvânt, că nu-și poate stăpâni simpatiile sale pentru „Keiser”, pe când cea franceză ținea *pe față* cu sora sa de peste Jura, ba mai „atrăgea” în partea sa populația italiană, iar aceasta pe cea retoromană... amenințând aproape cu *ruperea* unității de stat, considerată de înșiși elvețienii ca cea mai superioară formă de conviețuire omenească și pentru care s-a cheltuit atâta amar de muncă, de bravură, de avânt generos, de energie⁴⁴.

Lucrul, zic, nu-i de mirare: această atracțiune nu-i o simplă expresiune a capriciului, nu-i numai dorința inconștientă de contact între indivizi și grupuri de aceeași specie; e necesitatea colaborării în lupta pentru existență, pe care izolarea între grup și grup o fac aproape imposibilă: specia e redusă altfel la pierderi și scăderi incalculabile, și a ajuns azi aproape o axiomă că neamurile se pot dezvolta și contribui la patrimoniul comun al umanității numai cu forțele lor concentrate și numai sub forma lor specific etnică, sub haina specifică a geniului național, a limbii ș.a.m.d. Și acest ideal e azi mobilul celor mai mari străduințe, și neamurile cele mai obscure și mai sărace încep a se pregăti și ele pentru lupta supremă, căci vor să trăiască și ele sub acest soare, să însemne ceva..., să respire mai liber, să contribuie și ele la „patrimoniul” comun al omenirii...

⁴⁴ Istoria războaielor din ultimii ani se poate să ne mai păstreze multe amănunte de tot curioase și neașteptate. Așa se va dovedi poate, odată, că pe timpul războiului al II-lea balcanic, pe când regimentele bulgărești luptau din răsuputeri în contra foștilor aliați, departe de aceste lupte, cu canonadele și grozăviile lor, departe de tot..., aproape pe cealaltă lume, în pădurile și coclairile M. Athos, mănăstirea bulgărească *Zograf* ducea un război tot așa de crâncen cu mănăstirea sârbă *Chilindar* și alte câteva mănăstiri și schituri grecești din apropiere: *Castamonit*, *Dochiar*, *Esphigmen*, *Vatoped* etc.; și pe când cei bătrâni, închiși în biserici și îmbrăcați în odăjdii simple implorau cu lacrimi pe zeul armelor, cei tineri, înarmați cu ghioage și târnăcoape, țineau piept dușmanului la marginea pădurii. Adesea luptele se încingeau corp la corp, și pletele călugărești, adesea caiere întregi, zburau în aer ca jertfă pioasă în onoarea sfiosului Amant al Afroditei.

Și atunci... ce-i de mirare dacă vom fi având și noi asemenea năzuințe, dacă vom fi căutând și noi să „respirăm” mai liber, să „contribuim” etc., etc.?...

Și aceasta cu atât mai mult, cu cât – și aici trebuie să spunem adevărul, amaricul adevăr –, cu cât puține popoare au fost mai împărțite și mai împrăștiate decât poporul nostru, puține ființe au simțit acea durere acută a izolării și înstrăinării pe care o cunoaștem noi, românii. Ba s-ar putea zice cu siguranță că nu-i, din câte cel puțin și-a bătut Dumnezeu joc pe această lume, nu-i neam de oameni, afară de poloni, de ovrei și poate de bieții țigani, care să fi fost mai împrăștiați decât noi pe acest pământ, să fi suferit cât am suferit noi, românii.

Ba mai nu știu încă, dacă ar avea ce ne invidia chiar aceștia... În adevăr, pe țigani i-a scutit bunul Dumnezeu cel puțin de cusurul conștiinței, i-a scutit și de invidie... Ovreiul are în această lume cel puțin supremația banului, și aceasta l-a consolat și-l va consola încă. Polonezii au hegemonia morală a uneia dintre cele mai însemnate ramuri ale omenirii, a ginții slave, și grozăvia suferințelor și tragismul sortii acestui mare popor îi mențin și mai mult acest prestigiu moral, îl susțin în lupta seculară cu această soartă vitregă.

Dar noi?... Noi ce „hegemonii” am exercitat vreodată măcar în munții și sârmanele noastre bărăgane? Ce trecut am avut și cine a cunoscut vreodată acest trecut? Cine a văzut monumentele..., vreo urmă măcar a acestui trecut, vreo urmă a luptelor grele și nepregetate cu barbaria și întunericul? Cine s-a interesat de limba noastră, cine a cunoscut suferințele noastre, cine a înțeles doina noastră?... Cine?

Și totuși, soarta nu ne-a părăsit chiar cu totul, și un mare noroc ne lovi de la o vreme și pe noi, un noroc cum nu-l avură până azi încă nici țiganii, nu-l avură nici polonezii, nici bieții jidani. Să-l vedem.

II. Un noroc

Întâmplător află bătrâna Europă că există undeva, departe de tot, cam pe unde au fost o vreme sciții, că există un vast pașalâc turcesc, aproape uitat de turci și devenit vraște liberă a rușilor și austrieșilor, pașalâc cu un pământ fertil, dar lăsat pradă spinilor, cu

o populație de iloti latini recăzuți aproape în barbarie și decimați de foamă și de epidemii, cu o aristocrație eterogenă, cu o vechime cei mai mulți de o zi, dar mândră și crudă cu robii ei. Iar peste tot acest pašalâc, brațul suveran al stăpânului din afară și întunericul care încătușează voința și omoară munca.

Ce poate dăinui în asemenea mediu și asemenea întuneric, decât bruta fără inimă și frâu, sau chinurile ființei, care și-a păstrat cumva urma de chip omenesc?

Mai n-a existat european, din câți au vizitat țara noastră acum vreo 70-100 de ani, care să-și fi putut reține disprețul față de boierimea noastră, atât de mândră și trufașă față de cei slabi și mici, atât de mică și reptiliană față de cei mari. N-a fost un singur european cult care să fi rămas rece în fața suferințelor țărănimii noastre și care în același timp să nu fi admirat tipul nobil al latinului, păstrat încă în această țărănime a noastră, și caracterul blajin și ospitalier, rămas proverbial, al țărănilor noștri⁴⁵.

Europa se hotărî de astă dată să facă și ea ceea ce nu prea a făcut-o mai niciodată, să facă și ea o faptă bună: bătrâna și egoista Europă se hotărî să facă din acel pašalâc turcesc, să facă din neamul valahilor un *stat!*... Din care „valahi” și ce fel de stat, asta nimeni deocamdată n-o putea spune; nimeni nu știa, câți și câte feluri de valahi există în lume, și nici statul nu putea răsări într-o zi...

Lăsăm pe alții să cântărească exact câte se datoresc, la înființarea acestui stat, împrejurărilor istorice obiective, câte bună-voinței a unora, sau cumva relei-voințe a altora, câte întâmplării, norocului etc.

Destul că norocul a fost, și încă un noroc colosal!

Stat! De sine stătător sau aproape de sine stătător, cu facultatea de a trăi pentru *dânsul* și pentru *fiii lui*. Ai lui!... Câte posibilități conțineau într-înșii acești termeni: liber, de sine stătător!... Câte visuri, câte îndrăzneli realizabile în aceste singure două cuvinte! Numai noi, cei pățiți, noi care suferiserăm robia, puteam înțelege toată dătătoarea de vârtej fericire a acestei libertăți, a acestor posibilități, planuri, visuri, îndrăzneli! În adevăr, o nouă eră sosise...

Ce-i drept, acest stat nu era cine știe ce lucru mare, nu cuprindea mai ales nici jumătate din neamul românilor, care mai cu știrea, mai fără știrea lui D-zeu se răspândiseră deja pe unde nu se aștepta nimeni, și „plăteau bir”, adică vegetau sub vreo 4-5 juguri deosebite. Noul stat cuprindea numai vreo treime și ceva din români, dar ce are a face? Acum știm noi ce o să facem, știm noi cum să ne unim, ne „regăsim” noi odată, când deja avem cu noi pe oameni și pe D-zeu!... Că suntem așa de puțini? Că suntem o țară mică?... Dar când această „țărișoară” va avea altă soartă, când va avea altă stăpânire, când se va conduce de alte principii, această țară mică va produce minuni; căci va putea cuprinde o populație înzecită, va deveni o putere, va uimi lumea prin forța însutită a muncii și geniului!

Acum când am devenit oarecum sâmburele, punctul central, spre care vor *gravita* românii de pretutindeni, toți românii, – acumă să nu știm noi ce-i de făcut?...

Deci la muncă! De aci încolo nu ne va mai ticni nici hrana, nici odihna, până nu vom împărtași fericirea noastră cu frații care suferă sub atâtea juguri. Așa se judeca, așa se visa, pare-mi-se, pe acea vreme, dar... Să vedem ce-i cu acest „dar”.

III. Un „dar”

Sosise în adevăr o „eră nouă”. Bătrâna și egoista Europă făcuse, în adevăr, o treabă bună și nu refuză chiar să-și completeze cu totul opera. Se interesă deci mai de aproape de întinderea munților și bărănelor valahe, numără brațele locuitorilor și ne deschise credite...

Pe un preț de nimic apoi această mercantilă Europă ne deschide universitățile și laboratoarele sale, ne pune la îndemână știința și minunile tehnicii, ne oferă tot ce trebuie pentru canalizarea bărănelor, pentru drenarea bălților, utilizarea imenselor bogății ale solului. Pentru un preț de nimic ar fi venit la noi tehnicienii și savanții, într-un singur an ar fi învățat limba și nevoile noastre, în câțiva ani, poate, ne-ar fi deprins cu munca, iar peste alți câțiva ani ar fi rămas poate uimiți ei înșiși de progresele și capacitatea valahilor...

Și niște alți oameni decât noi, mai ales niște oameni pățiți cum am fost noi, parcă ar fi trebuit să facă tocmai așa: ar fi prins cu

⁴⁵ Rușii apreciază foarte mult și ei pe români, dar se înțelege, în felul lor: în special iată caracteristica moldovenilor, pe care o găsim de obicei prin toate manualele lor de geografie: oameni buni, blajini, mai ales primitivi; nu te lasă să pleci din casa lor până nu te-or îmbăta, pentru care scop se îmbată și ei înșiși, și bărbat, și femeie...

amândouă mâinile darul căzut din cer, s-ar fi pus cu toții pe muncă, ar fi însuțit zădul și activitatea brațelor și ar fi dat fostului pașalâc turcesc aspectul adevăratului Corn din fabulă. Niște alți oameni decât noi n-ar fi pregetat în munca lor, nu s-ar fi liniștit, n-ar fi cunoscut o clipă de odihnă în viața lor, până nu atrăgeau la *opera comună* pe românii din toate unghiurile învecinate..., căci numai forțele asociate ale tuturor capetelor, tuturor brațelor și inimilor unui popor pot da toată măsura geniului și valorii lui fizice în lupta-i, atât de grea.

Dar, ce s-a făcut cu norocul căzut din cer?

În locul agronomilor fură aduși coafori; în locul inginerilor și igieniştilor – profesori de scrimă și dans, în locul mașinilor agricole – mănuși de lux; în locul sondelor – sticlute cu parfumuri și borcănașe cu pomezi.

Și atunci încep a se produce... aproape toate deodată: în locul plantelor furajere apăru buruiana numită „politică”, în locul fermelor-model – cluburile „politice” cu „jurnalele” lor cu durata de câte o zi, în locul muncitorilor cu brațele – ciomăgașii de alegeri, în locul muncitorilor intelectuali – oratorii de întruniri. Iar peste tot, în locul bogăției virgine neatinsă de barbaria trecutului – maltratarea solului și decăderea vitei de muncă: adică a barbarului autohton cu boul și calul lui.

Și toate aceste, după „studii” făcute în străinătate, după călătoriilor și comisii plătite din buget, căci fără avizul străinătății acum nimic nu se mai făcea. Nici într-o țară din lume jurnalele de modă din Paris n-aveau o clientelă mai numeroasă ca în România.

Ba cerințele „culturale”, adică plimbările prin străinătate devin atât de imperioase, că amenință nu numai plugul și boul, ci până și cloșca (nu-i vorbă, și cea de aur), și oul de sub cloșcă, și reclamau satisfacții imediate.

Atunci se întronă la noi, la drept vorbind, cultul adevărat al stomaoului și pielii *subțiri* (afară de pielea obrazului), atunci își făcu apariția în Europa tipul *prințului valah*, produs al erei noi, al României moderne.

Dar ceea ce caracteriza era „nouă” e, mai ales, „progresul” și mai ales *uimirea* în fața distanței, care ne despărțea deja de lumea „veche”, ne despărțea de „ruginile” învechite, cu lipsa lor de gust (pentru pomezi etc.), cu lipsa cerințelor culturale (jurnale de modă etc.) ș.a.m.d., și de câte ori se stropea cu puțină apă caldă din

fața prefecturii, sau se punea un felinar în dreptul locuinței vreunui mare elector, ne apuca un adevărat delir de admirație față de atâtea inovații și progrese „realizate”...

Peste toate mai veni și războiul din [18]77 care chiar că ne zăpăci cu totul... Căci se întâmplă ceva ciudat de tot, extraordinar, ceva la ce chiar că nu se aștepta nimeni: barbarul adunat din munții și câmpiile lui trecu Dunărea... „Barbarul” o luase la început, la drept vorbind, ușor, crezu că-i glumă: „Să mergem, dle căpitan, să sfărșim până în seară; că tare am mai merge pe acasă”. Apoi se înfioră, se zburli ca o fiară: instinctele seculare se treziră deodată în fața sângelui și focului. Barbarul văzu deodată roș dinaintea ochilor, și cu năprâsnicia unei puteri elementare dădu buzna înainte, aproape fără știrea lui D-zeu și a oamenilor, pătrunse în vizuina „ursului”, înhăță de gât dihania fioroasă și o arătă Europei încremenite⁴⁶.

Se înțelege, barbarul nu se alese cu nimic sau se alese cel mult cu vreo mână sau vreun picior mai puțin, țara se alese și ea deocamdată cu cele trei județe basarabene pierdute, dar noi, surtucărimea, ne aleserăm de tot bine; căci creditul în străinătate ne spori considerabil: sporiră deci cheful și buna dispoziție!...

Și acuma încep adevăratul danț al milioanelor, acuma încep nopțile albe din jurul meselor verzi, acuma înflori mai ales politica, o distracție mai plăcută încă și mai rentabilă decât toate macalele și stosurile, începu epoca *adevăratai* „regenerări”, o epocă de o neuitată fericire pentru unii, abis și pieire pentru alții.

În această epocă memorabilă, pe când avuția generală a țării nu crescuse cu un ban, avuțiile particulare își schimbau titularii în câte o singură noapte: în câte o singură noapte așa-zișii boieri erau înlocuiți prin noii „democrați”, care în 24 de ore adesea le furau până și educația lor boierească, adică cele 20-30 de expresii franțuzești,

⁴⁶ În Rusia luarea Griviței și mai târziu a Plevnei stârni un adevărat delir: în mijlocul străzii oameni de toate vârstele și condițiile, cunoscuți și necunoscuți, bărbați și femei, bătrâni și tineri se aruncau în brațe unul altuia, plângeau de bucurie, gesticulau, alergau ca nebunii. În straturile de jos ale populației din Rusia termenii de *dorobant*, *curcan*, *romant* au fost o vreme foarte populari, aduși de soldătimea de jos, care a judecat pe români cu măsura dreaptă, obișnuită poporului de jos; dar în saloane și chiar în presă termenii amintiți nu știu dacă s-au rostit de trei ori.

LIBRIS | We know
maniera de a purta monoclul, aroganța față de țaran ș.a.m.d. „Progresele” erau așa de vertiginoase, că abia le mai putea ține seamă doar țaranul: țaranul mai ales vedea cum se stingeau mărețiile din ajun pe care le regreta cât regreta o mătrăgună bătută de brumă și se bucura la venirea celor „noi” cât se bucura la vederea unui scai apărut în ușa bordeiului.

Se înțelege că tot acum se formulă și definiția precisă – și unică în lume – a așa-zişilor *democrați* (și mai ales în antiteză cu conservatorii, cu ciocoi), când se dovedi că democrat însemnează nu omul cu *anumite convingeri*, mai mult sau mai puțin liberale sau cumva „radicale” etc., ci omul *din popor*, dar cu gusturi, apetituri, idei etc., sau *analoage sau perfect de identice cu ale infamului și ruginitului ciocoi*, căruia fiul poporului vrea pur și simplu să-i ia moșia, locuința sau cel puțin haina de deasupra.

Apoi când faptul fu aproape „îndeplinit”, când ciocoimea fu în adevăr aproape despuiată (și asta nu fu greu), începură adevăratele progrese, când noii boieri în câte o săptămână vedeau mai toate restaurantele *cafeurile-șantante* din Europa și când savanții naționali, prevăzuți cu diurne de rigoare, nu se mai întorceau cu anii de pe la nesfârșitele congrese științifice din întreaga lume.

Acuma pentru întâia dată își văzu *opera sa* și Europa, văzu și ea cele mai elegante costume, acuma pentru întâia dată îi văzură ochii figuri pe care era scrisă fericirea ideală și mulțumirea unor conștiințe neatînse încă de viermele îdoieli... Acuma reușesc românii noștri să se *afirme*, în adevăr, cum era expresia obișnuită, în Europa, acuma croitorii și coaforii din Paris găsesc în sfârșit modele admirabile pentru manechinele de pe ferestre, copiind exact pe „savanții” și „oamenii” de stat din România!

În special epoca dintre anii 1878 și 1886, care mai ales a inspirat pe Caragiale și care s-a încoronat cu grandioasa răscoală țărănească din 1888, se poate considera ca epoca eroică a progreselor noastre celor mai uimitoare, când cea mai mare glorie era să știi a trage „chiulul”, când cea mai mare rușine era să se afle cumva că trăiești *numai din leafă*, când profesorul care se respecta venea la școală numai la achitarea mizerabilei „lefi de apostol”, când șeful de birou nu-și mai cârpea ciorapii decât la Paris, – adevărata și poate irevocabilă *epocă de aur a albăstrimii române!*...

Dar cum ramase cu *poporul*?... Și cum rămase cu *frații*? Cum rămase cu aceste două probleme, fără a căror rezolvare devin

efemere înseși diurnele și „naftalinele”, ba odată însăși existența de stat?

Să vedem, ce s-a făcut mai întâi pentru popor, apoi pentru „frați”?

IV. „Pentru popor”

Îată o deviză nouă, prin care s-ar putea rezuma activitatea noastră de la o vreme încoace.

În adevăr, orice s-ar zice despre egoismul firesc omului, în definitiv omul nu-i fiară; și când e bună dispoziție și când stomacul digerează așa de bine și așa de mult, inima devine de la sine mai largă, de la sine expansiunile cele mai altruiste își găsesc intrare în aceste inimi. În definitiv: avuția, mulțumirea; și apoi celelalte: sentimente largi, noblețea sufletească ș.a.m.d.

Se treziră deci sentimentele pentru popor... Și orice s-ar zice iarași despre egoismul de clasă, interese etc., înduioșarea în fața înfiorătoarei mizerii a țaranului câteodată n-a lipsit. Ba uneori lacrimi de adevărate dureri păreau a izvorî din ochii care încă nu pândiseră în viața lor decât vreo comandă de niscaiva naftalină sau măcar o diurnă de o sută de lei.

Ba când îi căuta bine, mai o jumătate din cât s-a scris și din cât s-a vorbit în limba română în ultimii vreo 40 și ceva de ani, s-a scris și s-a vorbit despre și pentru țaran. Dar așa-i, se vede, în firea însăși a lucrurilor, așa-i influența inevitabilă a supeurilor aranjate în urma ultimei „încasări” și a gologanului întrevăzut cu coada ochiului și șters cu mâna stângă din buzunarul vecinului: influența aceasta e dezastruoasă pentru unele funcțiuni ale creierului, și omul, care cu o zi înainte se arătase „geniu” în atâtea „afaceri” mari, când venea la „întrunire” sau mai ales când lua condeiu...

Nu-i deloc de invidiat soarta viitorului istoric, care va încerca vreun studiu mai amănunțit al acestei epoci, căci va trebui să-și strice iremediabil stomacul, sârmanul, dacă va căuta să urmărească mai cu de-amănuntul toate insanitățile debitate de ilustrațiile timpului despre „talpa țării”, despre „puterea de viață a acestui popor nenorocit” ș.a.m.d., și cred că n-a existat încă literatură ciobotărească pe acest glob, comparabilă măcar de departe cu proza plată și ne-